

Тема 2.4

Хто відповідає за дотримання та забезпечення прав людини

У цій темі ви дізнаєтесь про те, як скористатись своїми правами, хто має їх гарантувати та яким чином ці права реалізуються. Це дозволить зрозуміти важливість забезпечення принципу верховенства права та розбудови правової держави в Україні. Для вдалої участі у дискусіях важливо ознайомитись зі значенням таких понять: правова держава; принцип верховенства права; принцип верховенства закону; обов'язки щодо забезпечення прав людини.

Ключові здобутки
у вивченні теми

3D

Думаємо про те, хто, чому і яким чином відповідає за захист та забезпечення основних прав людини.

Дбаємо про забезпечення й дотримання прав і свобод людини, а також розрізняємо права людини та обов'язки громадянина/громадянки.

Діємо, визначаючи, як реалізація права забезпечується відповідальністю людини та держави.

”

«То де ж, зрештою, беруть початок загальні права людини? У невеликих містах, біля будинку — такі близькі і такі малі, що їх не роздивитися на жодній карті світу.

Проте вони є світом окремої людини: її рідний район, школа або коледж, де вона навчається; завод, ферма або офіс, де вона працює. Такі місця, де кожен чоловік, жінка і дитина прагнуть однакового правосуддя, рівних можливостей, рівної гідності без будь-якої дискримінації. За винятком, коли ці права мають значення тут, вони майже не мають значення будь-де».

Елеонора Рузвельт, американська суспільна діячка, володарка премії ООН в галузі захисту прав людини

Обговорюємо

- Як ви розумієте слова Елеонори Рузвельт?
- Як ви вважаєте, яку основну ідею вона намагалася підкреслити?
- Яку роль у нашому житті відіграє розуміння законів та правил?
- Чому важливо, щоб правила були однаковими для всіх?
- Хто, на вашу думку, має забезпечувати права людини і стежити за їхнім дотриманням?

Модуль 1

Взаємовідносини «Людина-держава»

Права людини — це невід’ємні права, якими володіє кожна людина. Але як нам скористатися цими правами? Хто повинен їх забезпечувати? І як ці права реалізуються?

Безумовно, ми не зможемо реалізувати свої права та свободи у суспільстві, де існує свавілля влади. Правова держава та верховенство права є тими принципами, які обмежують державну владу. Важливо, щоб люди в державі мали можливість впливати на процес розробки та прийняття таких правил.

Правова держава передбачає взаємну відповідальність людини і влади. Людина бере на себе зобов’язання дотримуватися законів, а й держава зобов’язується надавати кожному з нас умови для реалізації гарантованих кожній людині прав та свобод. Усі суперечки у площині людина-людина, людина-державна влада у правовій державі вирішує незалежний арбітр — суд.

Отже, правова держава передбачає, що всі її члени дотримуються правил. Але для цього необхідний взаємний контроль — органи державної влади мають стежити за тим, щоб люди не порушували встановлені правила. При цьому важливо, щоб суспільство пильно спостерігало за діями влади і реагувало у кожному випадку, коли її представники/представниці порушують закон та перевищують надані їм повноваження. Для здійснення такого контролю у правовій державі створюються відповідні інститути та розробляються відповідні процедури.

Відносини між людьми та відносини людини і держави регламентуються виключно системою права — конституцією та законами. Це називають принципом **верховенства права**. І жоден чиновник чи державний орган, окрім найвищого законодавчого (в нашій країні таку функцію виконує Верховна Рада України, повноваження якої чітко визначені законом), не може скасовувати або свавільно вносити зміни до цих офіційно встановлених правил.

Принцип **верховенства закону** встановлює ієрархію норм права і вказує на те, що жоден підзаконний акт (наказ, розпорядження, інструкція тощо) не може суперечити правовим актам вищого порядку — Конституції та законам, які прийняв парламент.

Ці закони мають бути гуманними і захищати той мінімальний перелік загально визнаних цінностей та потреб людей, які ми зараз називаємо правами людини.

Розглядаємо і обговорюємо

- Як ви розумієте поняття «незалежний суд»? Яким чином це досягається?
- Чим має керуватися суд при прийнятті рішень?
- Як ви думаєте, у чому відмінність між поняттями верховенства закону і верховенства права?
- Що, на вашу думку, робить закон справедливим?

Організація об’єднаних націй (ООН)

Модуль 2

Чи відповідає держава за дотримання, гарантування та захист прав і свобод людини

Досліджуємо і обговорюємо

Прочитайте витяг із Декларації ООН від 9 грудня 1998 року.
Що саме Генеральна Асамблея ООН заклала у текст Декларації як «обов'язок держави заохочувати до дотримання та здійснення прав людини»? Аргументуйте свою думку.

Декларація про право та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основоположні свободи (резолюція 53/144 ГА ООН від 9 грудня 1998 року)

Стаття 2. Кожна держава несе основну відповідальність та обов'язок захищати, заохочувати та здійснювати усі права людини та основоположні свободи, зокрема шляхом прийняття таких засобів, які можуть знадобитись для створення усіх необхідних умов у соціальній, економічній та політичній, а також у інших галузях та правових гарантіях, необхідних для забезпечення того, щоб усі особи під її юрисдикцією, індивідуально і спільно з іншими, мали можливість користуватися всіма цими правилами і свободами на практиці.

Якщо права гарантують кожній людині її особисту свободу, виключають будь-яку дискримінацію стосовно неї та втручання в її автономію, то для держави права людини — це обов'язок. Права людини визначають межі, в яких може діяти державний орган при виконанні своїх повноважень.

Права людини — це зобов'язання держави перед людиною щодо їх забезпечення та дотримання. Кожна держава повинна продемонструвати свою готовність до прийняття зобов'язань, що відбувається шляхом ратифікації або приєднання до того чи іншого міжнародного документу з прав людини. Коли права людини визнаються на національному рівні, вони регламентують зобов'язання держави перед своїм народом.

Найважливішим універсальним документом з прав людини є **Загальна декларація прав людини**, прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН.

Україна як член Ради Європи підпорядковується Європейській системі*

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права вступили в силу в 1976 році і є головними юридично обов'язковими документами, які застосовуються в усьому світі. Обидва пакти були розроблені з метою розширення прав, викладених у Загальній декларації прав людини та надання їм юридичної сили (в межах договору). Разом із Загальною декларацією прав людини вони становлять **Міжнародний Білль про права**

Розділ 2.4 Хто відповідає за дотримання та забезпечення прав людини людини.

Розглядаємо і обговорюємо

- Розгляньте назви основних договорів ООН щодо захисту прав людини. Визначте, які саме групи отримали особливі заходи щодо захисту та чим це можна пояснити.
- Чому, на вашу думку, виникла потреба у прийнятті факультативних протоколів?
- Чи можете ви назвати групи людей у вашому оточенні, які потребують особливого правового захисту?

Основні договори ООН зі захисту прав людини*		
Договір	Контролюючий орган	Факультативні протоколи
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.)	Комітет з ліквідації всіх форм расової дискримінації	
Міжнародний пакт про цивільні та політичні права (1966 р.)	Комітет з прав людини	Перший Факультативний протокол, який встановлює механізм подання індивідуальних скарг. Другий Функціональний протокол направлений на скасування смертного вироку
Міжнародний пакт про цивільні та політичні права (1966 р.)	Комітет з економічних, соціальних та культурних прав	Факультативний протокол з визнанням компетенції Комітету отримувати звернення від окремих осіб або груп (2008 р.)
Конвенція з прав дитини (1989 р.)	Комітет з прав дитини	Факультативний протокол стосовно залучення дітей до озброєних конфліктів (2002 р.). Факультативний протокол стосовно торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії (2002 р.)
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.)	Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок	Факультативний протокол з права подання скарг окремими особами
Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поводження і покарання (1984 р.)	Комітет проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поводження і покарання	Факультативний протокол, який встановлює систему регулярних відвідувань незалежними міжнародними та національними органами — контролюється Підкомітетом проти тортур (2002 р.)
Конвенція про захист прав усіх працівників-мігрантів і членів їхніх сімей (1990 р.)	Комітет із захисту прав усіх працівників-мігрантів і членів їхніх сімей	
Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006 р.)	Комітет з прав інвалідів	Факультативний протокол щодо звернень дозволяє окремим особам та групам подавати петиції до Комітету
Конвенція для захисту осіб від насильницьких зникнень (2006 р.)	Комітет із захисту осіб від насильницьких зникнень	

Компас. Посібник з освіти в галузі прав людини. http://humra.org/wp-content/uploads/2016/03/compass_UA.pdf

Розділ 2.4 Хто відповідає за дотримання та забезпечення прав людини

захисту прав людини, наріжним каменем якої є Європейська конвенція з прав людини з її налагодженим механізмом реалізації — Європейським судом з прав людини у Страсбурзі.

На національному (державному рівні) в Основному Законі — Конституції України зазначено:

Стаття 3. *Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.*

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Таким чином, Україна як держава закріпила за собою **головний обов'язок — забезпечувати і захищати права і свободи людини.**

Модуль 3

Чи має обов'язки людина щодо реалізації та забезпечення прав і свобод?

Наші права народжуються разом з нами — дитина, яка з'явилася на світ, вже має той комплекс прав та свобод, що й кожен і кожна з нас. А от чи має новонароджена дитина обов'язки? Звісно, не має. Людина набуває їх, вступаючи у ті чи інші форми соціальної взаємодії. Ми виконуємо обов'язки учня, коли починаємо відвідувати школу, беремо на себе професійні обов'язки, розпочинаючи трудову діяльність, виконуємо конституційні обов'язки, набуваючи громадянство тієї чи іншої держави. Є обов'язки батьків і дітей, подружжя та багато інших. Бувають юридичні та моральні обов'язки, що є також важливими. Отже, обов'язки є продуктом соціальної взаємодії, а права людини є невід'ємною частиною людської природи. Прямого взаємозв'язку між ними не існує.

І хоча обсяг прав людини не залежить від її виконання обов'язків, це не означає всюдозволеності. Сучасна концепція прав людини — дуже крихка конструкція, запорукою існування якої є взаємна відповідальність та повага до прав інших. Про важливість такої взаємної поваги йдеться і в тексті Загальної декларації прав людини:

Стаття 29.

1. Кожна людина має зобов'язання перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особистості.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Ми всі на національному та міжнародному рівнях повинні стежити за дотриманням прав людини. Попри те, скільки би не було фактів порушення прав людини з боку державної влади, жоден з них не може бути визнаний, якщо ніхто не заявить про його порушення. Саме тому ми маємо не лише поважати права інших осіб у повсякденному житті, але й пильно стежити за їхнім дотриманням. Правові механізми захисту ефективно функціонують лише тоді, коли ми відповідально користуємося ними.

Розділ 2.4 Хто відповідає за дотримання та забезпечення прав людини

Порівнюємо і обмінюємося думками

Із тексту Загальної декларації прав людини виберіть два важливі права, які, на вашу думку, ви маєте в школі та два права, якими ви користуєтесь вдома.

Подумайте, яким чином ці права співвідносяться з відповідальністю людини та держави щодо їх забезпечення та реалізації. Занотуйте свої міркування за зразком, поданим нижче.

Право людини (у школі, вдома)	Відповідальність (моральна) людини	Відповідальність держави (школи, влади тощо)
Свобода висловлювання	Своїми висловлюваннями не ображати гідність інших людей	Піклуватись про те, щоб учні мали можливість висловлювати власну думку щодо організації шкільного життя, стосовно власного життя тощо. (Школа) Забезпечити через різні форми (онлайн, шкільні медіа, опитування) право бути почутим. (Держава) Забезпечити законний захист свободи слова кожної людини.

Громадянська реклама

**«Не бійся ворогів — у гіршому випадку вони можуть вбити.
Не бійся друзів — у гіршому випадку вони можуть зрадити.
Бійся байдужих — вони і не вб'ють, і не зрадять, але тільки з їхньої мовчазної згоди існують на землі зрада і вбивство».**

Бруно Ясенський

Обговорюємо

Чому, на думку Бруно Ясенського, саме байдужість є найбільшим злом?

Чи траплялися вам ситуації, коли люди були байдужими до порушення прав інших людей?

Чому люди проявляють байдужість, і як з цим можна боротися?

Застосуйте набуті знання та досвід

Виберіть одне з прав, яке ви досліджували раніше, для глибшого аналізу. Наприклад, право на освіту.

Представте перед класом свій план реалізації такого права, визначивши мету та кроки до його реалізації.